

**Управління освіти Голосіївської районної в місті Києві
державної адміністрації
Районний науково-методичний центр**

**«Практичний конструктор як засіб реалізації компетентісного підходу на
уроках української літератури»**

Матеріали автора
методичної розробки
Міхєєвої Марії Євгеніївни
учителя української мови та літератури
ліцею «Голосіївський» №241 міста Києва,

Київ 2020

ЗМІСТ

I. ВСТУП.....	ст.4
II. СУТЬ, ОСНОВНІ ЕТАПИ І МОЖЛИВОСТІ «ПРАКТИЧНОГО КОНСТРУКТОРА».....	ст.7
1. Загальний опис методу.....	ст.7
2. Складові частини методу.....	ст.9
2.1. Перший етап «Ключі».....	ст.9
2.2. Другий етап «Вірші».....	ст.10
2.3. Третій етап «Книги».....	ст.12
2.4. Четвертий етап «Картини».....	ст.13
2.5. П'ятий етап «Презент».....	ст.16
III. ВИСНОВКИ.....	ст.18
IV. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	ст.19

Прізвище, ім'я, по батькові Міхєєва Марія Євгеніївна

Рік народження 1975

Повна назва вищого навчального закладу, який закінчила, рік закінчення
Київський педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, 1995 рік
Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені
Г.С.Сковороди, 1999 рік

Стаж педагогічної роботи 25 років

Основні етапи педагогічної діяльності вчитель української мови та
літератури СЗШ №286, вчитель української мови та літератури ліцею
«Голосіївський» № 241 міста Києва

Місце роботи, адреса, контактні телефони ліцей «Голосіївський» № 241 міста
Києва, вул. Голосіївська,12, т. 525-87-60, 525-87-30

Посада вчитель української мови та літератури

Кваліфікаційна категорія спеціаліст вищої категорії, учитель-методист

Наявність друкованих робіт немає

I. ВСТУП

Стрімкий розвиток науки та технологій у сучасному світі – це виклик сучасній системі освіти, оскільки тепер фактичні знання легкодоступні: досить лише увійти в інтернет – і тобі вже не потрібно знати напам'ять формули чи визначення, адже все як на долоні. Тож завдання школи змінилося – на перший план виходить необхідність формування ключових компетентностей та виховання особистості, адже лише це є запорукою успіху в подальшому житті учнів, для яких важливою є здатність інтегруватися в суспільство та успішно виконувати будь-які життєві та соціальні ролі, бути творцем свого життя.

Закон України «Про освіту», прийнятий у 2017 р, зазначає, що «метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності».

Цієї мети можна досягти шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності.

Українські вчителі під час дискусій, організованих в рамках проєкту ПРООН (Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй) «Освітня політика та освіта «рівний-рівному» виділили такі ключові компетентності:

1. Уміння вчитися (учень сам визначає мету діяльності або приймає вчителеву; організовує свою працю для досягнення результату; відбирає або знаходить потрібні знання, способи для розв'язання задачі; усвідомлює свою діяльність і прагне її вдосконалювати; має уміння і навички самоконтролю та самооцінки).
2. Соціальна компетентність (передбачає здатності аналізувати механізми функціонування соціальних інститутів суспільства, визначаючи в них власне місце та проєктувати стратегії свого життя з урахуванням інтересів і потреб

різних соціальних груп; продуктивно співпрацювати в групі та команді, виконувати різні ролі й функції в колективі, проявляти ініціативу; брати на себе відповідальність за прийняті рішення та їх виконання; спільно визначати цілі діяльності, планувати, розробляти й реалізовувати соціальні проєкти й стратегії індивідуальних та колективних дій; визначати мету комунікації, застосовувати ефективні стратегії спілкування залежно від ситуації).

3. Загальнокультурна компетентність (уміння аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення національної, європейської та світової науки й культури; застосовувати засоби й технології інтеркультурної взаємодії; знати рідну й іноземні мови; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на систему індивідуальних, національних і загальнолюдських цінностей; опановувати моделі толерантної поведінки та стратегії конструктивної діяльності в умовах культурних, мовних, релігійних та інших відмінностей).

4. Здоров'язберігаюча компетентність (характеристики, властивості особистості, спрямовані на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я – свого та оточення).

5. Компетентності з інформаційних і комунікаційних технологій (здатності застосовувати ІКТ у навчанні та повсякденному житті; раціональне використання комп'ютера й комп'ютерних засобів під час розв'язування задач; будувати інформаційні моделі й досліджувати їх за допомогою засобів ІКТ).

6. Громадянська компетентність (передбачає здатності орієнтуватися в проблемах сучасного суспільно-політичного життя в Україні; застосовувати процедури й технології захисту власних інтересів, прав і свобод своїх та інших громадян; використовувати способи діяльності й моделі поведінки, що відповідають чинному законодавству України).

7. Підприємницька компетентність (здатності організовувати власну трудову та підприємницьку діяльність і працю колективу, орієнтуватися в нормах та

етиці трудових відносин; аналізувати й оцінювати власні професійні можливості).

Згідно з Концепцією нової української школи учні повинні не тільки вивчити теоретичні основи наук, а в першу чергу набути необхідних для життя в суспільстві умінь і навичок. Тож учителі повинні систематично та цілеспрямовано діяти задля формування в учнів ключових і предметних компетентностей.

Ключові компетентності – універсальні компетентності, що не залежать від предметної сфери, проте вони вкрай важливі для успішної діяльності, подальшої реалізації особистості в житті. Предметна компетентність – це сукупність знань, умінь у межах предмета, які направлені на формування ключових засобами певного предмета. Тобто на уроках літератури через конкретний програмовий зміст і методи, форми та прийоми формуються ключові компетентності.

Базовими технологіями, що підтримують компетентісно орієнтоване навчання, є:

- технологія проблемного навчання;
- технологія проєктної та дослідницької діяльності;
- технологія когнітивного навчання;
- технологія навчання в глобальному інформаційному співтоваристві;
- технологія рішення винахідницьких завдань;
- ідея особистісно орієнтованого підходу (І. Якиманська);
- ідея діяльнісного підходу («навчання через діяльність» – Д. Дьюї, Г. Цедровицький, А. Дергач, О. Анісімов);
- ідея розвиваючого навчання (П. Гальперин, Л. Занков, В. Давидов);
- технологія розвитку критичного мислення (Дженні Л. Стіл, Кертіс С. Мередит, Чарлз Темпл і Скотт Волтер) та ін.

II. СУТЬ, ОСНОВНІ ЕТАПИ І МОЖЛИВОСТІ «ПРАКТИЧНОГО КОНСТРУКТОРА»

1. ЗАГАЛЬНИЙ ОПИС МЕТОДУ

У Державному стандарті початкової освіти (2018), проєкті Державного стандарту базової середньої освіти (2017), оновленій навчальній програмі з української літератури виділяють наступні ключові компетентності:

- 1) Спілкування державною (і рідною в разі відмінності) мовою (це вміння усно й письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди, здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ);
- 2) Спілкування іноземною мовою (оволодіння навичками міжкультурного спілкування)
- 3) Математична компетентність (уміння застосовувати математичні методи для вирішення прикладних завдань – на основі спостережень аналізувати, робити висновки, висувати гіпотези, складати схеми, таблиці тощо);
- 4) Компетентності в галузі природничих наук і технологіях (критичне оцінювання людської діяльності в природному середовищі, готовність до опанування новітніх технологій, оперативне реагування на технологічні зміни);
- 5) Інформаційно-цифрова компетентність (передбачає впевнене застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією, здатність до безпечного та етичного використання засобів ІКТ у навчанні та життєвих ситуаціях);
- 6) Уміння вчитися впродовж життя (здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття умінь і навичок);
- 7) Ініціативність і підприємливість (готовність брати відповідальність за власні рішення, уміння генерувати нові ідеї та ініціативи й втілювати

їх у життя, використовувати комунікативні стратегії для формулювання власних позицій, рішень);

- 8) Соціальна та громадянська компетентність (пов'язана з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; уміння працювати з іншими на результат, запобігати конфліктам і розв'язувати їх, досягати компромісів, ідентифікувати себе як громадянина України);
- 9) Обізнаність та самовираження у сфері культури (здатність ідентифікувати себе як носія певної культури, розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки);
- 10) Екологічна грамотність та здорове життя (розуміти екологічні проблеми, бережливо ставитися до природи, розуміти переваги здорового способу життя).

«Практичний конструктор» становить собою набір методів та прийомів при вивченні літератури, правильне поєднання яких передбачає переорієнтування навчання з традиційного предметного на компетентісне пізнавально-творче.

Його використання передбачає наступні **освітні результати**:

- розвиток когнітивних якостей (тренуємо вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, узагальнювати, обробляти інформацію);
- стимулювання креативності (розвивається гнучкість розуму, творчість);
- покращення організаційно-діяльнісних якостей (формуємо вміння усвідомити мету, пояснити її та організувати колектив для її досягнення);
- вдосконалення комунікативних якостей (відбувається завдяки необхідності взаємодіяти з іншими людьми, з об'єктами навколишньої природи та інформаційними потоками).

Суть методу полягає в поєднанні аналізу вивченого матеріалу, виділення з нього ключових змістових «цеглинок» з подальшою побудовою з них нового

матеріалу – власного твору. Передбачається використання проєктної методики, яка стимулює пошукову діяльність учнів, сприяє вдосконаленню навичок спілкування та співробітництва.

2. СКЛАДОВІ ЧАСТИНИ МЕТОДУ

2.1. Перший етап «Ключі»

Перед вивченням творчості письменника учні об'єднуються в групи, завданням кожної з яких є під час вивчення біографії та прочитання творів письменника уважно проаналізувати матеріал з метою пошуку «ключових» слів, які б максимально передавали особистість автора, характер його творчості. Це мають бути ті «родзинки», за якими можна було б легко ідентифікувати, про кого йдеться. У процесі пошуку основного діти вчитимуться вибирати та критично оцінювати матеріал, систематизуючи, розвиваючи навички аналізу.

Наприклад, під час вивчення поезії Василя Голобородька «Рідна мова» слід особливу увагу звернути на те, що твір складається з двох логічних частин, а написано його без розділових знаків верлібром, тобто вільним віршем. Також автор писав усі слова твору з маленької літери, лише слова Пісня і Літопис написано з великої задля того, щоб передати особливе значення мови для автора. Яскравим є оксиморон «словами мовчимо». З цієї інформації учні виділяють ключові слова: мала, Літопис, Пісня, верлібр, вороги, мовчання.

Така діяльність сприяє розвитку аналітичних здібностей, адже аналітика - процес розділення об'єкту на складові частини й подальшого синтетичного об'єднання їх у певну систему.

2.2. Другий етап «Вірші»

Обрані слова стають своєрідними «цеглинками» для творчості учнів, які повинні написати вірш про автора, у якому були б представлені всі ключові слова або були асоціації, які б на них наштовхували.

Вивчення основ віршування є важливою частиною літературної освіти. Але зазвичай ця теорія вкрай тяжко запам'ятовується школярами, оскільки відірвана від практики, тож основна мета цієї частини конструктора – зробити віршування більш доступним для дітей. До речі, віршові розміри та види рим вивчаються в 6-7 класах, тож таке завдання вже до снаги учням 8-11 класів.

Створенням поезій учні розвивають такі надважливі компетентності, як креативність та вміння самовиражатися.

До прикладу, вірш про Голобородька звучав так:

Голобородько з малої писав,
Пісню й Літопис лише вшанував.
Чули про мову верлібровий спів:
Навіть мовчанням ляка ворогів!

А вивчаючи творчість Євгена Маланюка, учні виділили такі важливі моменти: автор був письменником-емігрантом, у Празі заснував «празьку школу поетів»; його називали Українським Одисеєм, а також Імператором залізних строф. До текстуального вивчення у програмі 11 класі пропонується «Уривок з поеми». Ця поезія має епіграф «Я син цієї нації» Еміля Верхарна. Серед художніх засобів особливим у творі є використання алюзії на твір Тараса Шевченка «Як умру, то поховайте». Також важливим є історичний екскурс - звернення до образів справжніх героїв українського народу.

Учні виділили «ключові» слова для асоціативного ряду: Одисей, еміграція, «празька школа», Імператор строф, «кайдани порвіте», Верхарн, «син нації», «Уривок з поеми»:

Маланюк, Одисей наш, "кайдани порвав",
В еміграції "школу пражан" заснував.

Імператором строф був залізних, міцних,
 І, як Верхарн, був нації відданий син.
 Тож Хмельницький і Гонта, Максим Залізняк,
 Ще й Мазепа в "Уривку з поеми" - це знак!

Створеними поезіями кожна група ділиться з класом, адже вивчення їх напам'ять є одним із методів мнемотехніки, полегшує запам'ятовування і збільшує обсяг пам'яті.

Клас може голосуванням обрати кращий вірш з точки зору інформативності та легкості для запам'ятовування. Цей елемент конкуренції готує учнів до реалій сьогодення: займатися розробкою проєкту може велика кількість людей і компаній, але замовлення отримає лише найкращий. Наприклад, ось два зовсім не схожі твори, один з яких легко читається, а інший – містить більше інформації:

Тичина до "Інни" писав,
 На "сонця кларнетах" зіграв,
 Як "липа вночі шелестить"
 Про "пам'ять отих тридцяти".

Тичина про "липу" на "сонця кларнетах" зіграв,
 Він лист "панні Інні" про сніг і вікно написав
 І реквієм "пам'яті Каїна жертв тридцяти",
 Які над Дніпром на могилі Аскольда лягли.

Обираючи між двома віршами про творчість Івана Драча, учні зауважили, що обидві групи віднайшли ключові моменти: поета вважали Сонцелюбцем, він модернізував жанр балади, написавши верлібром «Баладу про соняшник», в якій постав в образі хлопчика-соняшника. Але друга група побачила більше важливих моментів, відзначивши, що напрям, в якому писав автор, - сюрреалізм, а також те, що в баладі основним художнім засобом є метаморфоза - перетворення людини на рослину чи тварину:

1. А Драч дуже сонце любив,
"Баладу" стару він змінив,
Верлібром її написав -
І хлопцем із "соняха" став.
2. Драч-Сонцелюбець баладу складав -
Сюрреалізм у верлібрі звучав.
Метаморфозу побачили всі:
Соняшник-хлопець стрибав на нозі.

При порівнянні поезій про Василя Стуса також видно, що друга група додала ще одне ключове слово – верлібр, а також краще представила назву вірша, який вивчається:

Стус дисидентом помер,
Стоїком звуть дотепер,
Він "Палімпсести" писав -
У "Господа гніву" благав.

Стус, дисидент, "Палімпсести" писав,
"Пречистого гніву" у Бога благав,
Верлібром надію поніс у віки -
Стоїчно, як справжній чоловіки.

2.3. Третій етап «Книги»

Наступним етапом є пошук і прочитання літературних аналогів у світовій літературі. Наприклад, історія Івана Палійчука та Марічки Гутенюк перегукується з трагедією Вільяма Шекспіра «Ромео та Джульєтта»: зображено нещасливе кохання молодих людей, які відносяться до ворожих сімейних родів. Дуже важливим моментом є не просто проговорювання схожості, а прочитання учасниками групи твору з подальшим аналізом, порівнянням способів розкриття ідеї твору в обох авторів, способів

зображення дійсності. Це дає змогу учням сприйняти українську літературу як складову частину мистецького процесу у світі, побачити її високий рівень, відчутти самотність.

Під час вивчення п'єс «Мартин Боруля» та «Мина Мазайло» обов'язково слід звернутися до твору Мольєра «Міщанин-шляхтич», а розуміння урбаністичного роману «Місто» буде глибшим після ознайомлення з романом Оноре де Бальзака «Батько Горіо».

2.4. Четвертий етап «Картини»

Задля занурення у світове мистецтво учням також пропонується таке завдання - дібрати картини українських чи зарубіжних художників. Ці зображення повинні асоціативно наштовхувати на твори або біографію автора.

Встановлення міжпредметних зв'язків із образотворчим мистецтвом дає змогу учням формувати ще одну важливу компетентність - обізнаність у сфері культури.

Мистецтво говорить з людьми мовою символів. Символ у мистецтві є художнім образом, що втілює якусь ідею, і, як загадка, є багатозначним: його значення можна розкривати до нескінченності, на відміну від знака, який всіма розуміється однаково. Глибина розуміння символу залежить від здатності людини до інтерпретації, від її ерудиції та інтуїції. На розвиток таких якостей і спрямована ця частина конструктора.

Наприклад, вивчаючи творчість Олександра Олеся, одна група учнів склала такий вірш:

Кандиба-Олесь мить життя в "Чарах ночі" ловив
І Фауста - символ шукань - символіст нам явив,
Меч і сонце у "Слові ріднім" прийняв
І "Радість з журбою" навіки у збірці обняв.

Друга група – такий:

Олесь був Кандиба і "Радість з журбою обняв",
 Романс "Чари ночі" у символах він написав,
 Як Фауст, під сміх солов'я мить летючу ловив,
 Меча нам і сонце у "Рідніім слові" явив.

У ньому зашифрована така інформація: справжнє прізвище автора – Кандиба, назва першої збірки – «З журбою радість обнялись». До неї відноситься твір «Чари ночі», який за жанром є романсом і починається словами «сміються, плачуть солов'ї». Яскравим образом поезії є Фауст: автор закликає читача «ловити летючу мить життя», щоб не хотіти потім «вернути дні минулі». Учні за бажанням або прочитали трагедію Гете «Фауст», або переглянули одну з екранізацій цього світового шедедру.

Ілюстративним матеріалом стали такі картини:

1. «Фауст». Гравюра Рембрандта.

2. «Поцілунок». Густав Клімт.

3. «Душа солов'їна». Олена Саченко.

До речі, остання картина є сучасною, її авторка використала і символізм, і абстракцію, зашифрувавши пензлем в зорових образах ті самі ключові слова, що й Олесь у «Чарах ночі»: весна, молодість, душа, соловей.

Цей елемент конструктора можна використовувати самостійно, влаштовуючи **«Асоціативні бої»**: групи готують зображення, в яких є елементи, що викликають асоціації з якимось із творів літератури. Виграє команда, яка розгадає найбільше асоціацій. Цей вид діяльності варто проводити після вивчення великого розділу або взагалі наприкінці навчального року, коли проводиться повторення всього вивченого матеріалу.

Наприклад, в одному із таких боїв учні продемонстрували картину:

До якої цитати вона могла би бути ілюстрацією? Цікаве завдання. Відповідь виявилася очевидною, але додуматися було вкрай складно: «Я тебе переслідуювату все життя. І всі ми, що отут пройшли... Ми тебе переслідуюватимемо все життя і проводжатимемо тебе до могили, - тисячі нас замучених, закатованих...Ти матимеш діти, але не матимеш радості, - з дитячих очей дивитимемось ми. Дивитимусь Я!» - говорить майору Медвину Григорій Многогрішний. Це яскравий образ, забути який неможливо.

2.5. П'ятий етап «Презент»

Останнім етапом є представлення групою результатів роботи, тобто своєрідний захист проєкту, чим виробляється вміння користуватися мовними засобами під час публічного виступу. Цей етап складається з двох частин: створення мультимедійної презентації та захист проєкту перед аудиторією.

Учням слід навчитися збирати матеріал, відбирати головне, структурувати, не використовувати зайву кількість слів, доречно добирати ілюстративний матеріал. На першому слайді має бути представлено вірш, в якому б ключові слова були гіперпосиланнями. Кожен із учасників є відповідальним за якесь слово чи словосполучення, значення якого слід пояснити, тож готує про нього окремий слайд.

Учні із задоволенням виконують завдання, за допомогою яких можна виявити творчу індивідуальність. Окрім того, це завдання формує

інформаційно-цифрову компетентність, яка передбачає впевнене застосування інформаційно-комунікаційних технологій для пошуку та обробки інформації, створення та поширення власного інтелектуального продукту.

У сучасному світі важко переоцінити вміння подати себе. Серед тисяч ідей інвестори мають зацікавитися саме вашим проєктом, а для цього людина повинна вміти презентувати його. Є певні вимоги до виступу: чітко, голосно й невимушено розмовляти, не соромлячись аудиторії; розповідати про проєкт лише головне, не заучуючи напам'ять презентацію; не читати з презентації, а тримати зоровий контакт; вміти вчасно пожартувати, а не стояти стовпом у захисній позі. Здавалося б, невже такі на перший погляд незначні речі впливають на прийняття рішення нарівні з самою ідеєю? Саме так.

III. ВИСНОВКИ

Отже, предмет «українська література» є дієвим засобом розвитку ключових компетентностей. Але для цього варто обирати різноманітні форми й методи роботи, чергувати їх, постійно підтримуючи інтерес до книги й читання, спонукати до самостійного пошуку, активності, розвитку комунікативних умінь.

У процесі організації навчальної діяльності слід прагнути гнучкості у виборі прийомів, нестандартності, створення ситуацій, які «оживлюють» уроки, при цьому враховувати навчальні потреби дітей, їхні індивідуальні здібності, психологічні особливості, уникати одноманітності.

«Практичний конструктор» завдяки різноплановим етапам, окрім глибокого усвідомлення змісту навчального матеріалу, ще й спонукає дітей до аналітики та до творчості, допомагає наблизити таке далеке в сприйнятті учнів літературознавство до практичних потреб їхнього життя.

Особливо важливим є той момент, що завдання пропонується групам, які створюються за бажанням учнів, таким чином виробляється здатність працювати спільно, домовлятися, з'являється можливість виявлення лідерських якостей, у той же час роботою охоплюються і учні зі слабкою здатністю до співробітництва. Формується ініціативність і підприємливість, готовність брати відповідальність за власні рішення, уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя.

«Практичний конструктор» ефективно можна використовувати під час як очного, так і дистанційного навчання, відтворюючи цілком або беручи лише окремі його елементи.

IV. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. М. Компетентнісна освіта – від теорії до практики / Н. М. Бібік, І. Г. Єрмакова, О. В. Овчарук та ін. – К. : Плеяди, 2005. – 120 с.
2. Бургун І.В. Актуальність упровадження компетентнісного підходу в освітню практику. –URL: <http://www.nbu.gov.ua>.
3. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: наук.-метод.посібн. / за ред. І.Г. Єрмакова. – Запоріжжя: «Центріон», 2005.
4. Концепція літературної освіти:наказ МОН №58 від 26 січня 2011 року Про затвердження Концепції літературної освіти. – URL:https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/13508/
5. Концепція нової української школи: розпорядження КМУ № 988-р від 14 грудня 2016 року Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. – URL:http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/
6. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О.Овчарук //Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: «К.І.С.», 2003.
7. Пометун О.Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О.Пометун // Основна школа, 2005,вип. 3-4.
8. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС Про основні компетенції для навчання протягом усього життя" від 18 грудня 2006 року. – URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_975